

Төрөөн чогаал кичээлиниң технологтуг картазы.

Эртем	Төрөөн чогаал
Класс	5
Кичээлдин темазы	Олег Саган-оолдун «Эжишкилер» деп чечен чугаазында найыралды көргүскени.
Кичээлдин хевири	Чаа материалды тайылбырлаарының кичээли
Педагогтуг технология	Кадыкшылды камнаар технология, оюннар, кроссворд тыптырып угаап-боданыр арга-шинээн сайзырадыр технология, медээ-коммуникативтиг технология, номчуп, бижип тургаш, угаап-боданыр арга-шинээн сайзырадыр технология.
Ажыглаан арга, методтар	Хайгаарал, беседа, бот-ажыл; дедукция аргазы (дүрүмнерден чижектерже), индукция аргазы (чижектерден түңнелче).
Өске эртемнер-биле харылзаазы	Тыва дыл, орус чогаал.
Дерилгеzi	Ажылчын кыдырааш, чуруктар, схема, презентация, мультимедийлиг проектор, карточкалар.
Канчаар ажылдаары	Шупту, бөлүктөп, эжи-биле, боду хуузунда
Өөредиглиг курлавыры	Интернет- четкилер. Калзан А.К. Тыва литература. – Кызыл – 1987ч. Күжүгет М.А., Ооржак Л.Х., Чамзырын Е.Т., Шаалы А.С.. Төрөөн чогаал 5 класс. - Кызыл – 2022ч. Тываның чогаалчылары. Кызыл, 2001 ч.
Сорулгалары:	1.Өөредиглиг: «Мен шыдаптар мен», «Меңээ херек», «Мен ону билип алыксап тур мен» деп бодалдарга, түңнелдерге уругларны эkkээри-биле оларны кичээлче хаара тудуп, бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп, боданыр аргазын идепкейжитпишаан, Олег Саган-оолдун «Эжишкилер» деп чечен чугаазының кол утказын, уран-чечен дылын билиндирип, шинчилел ажылынче сонуургалын оттуруп, чогаалды аянныг номчуурунга өөреникчилерни чаңчыктырар; 2.Сайзырадыглыг: Уругларның логиктиг боданыышкынын, сайгарып, деңнеп, түңнеп билирин, уран номчулганы чедип ап, харылзаалыг чугаазын сайзырадыр; бот-тывынгыр чоруун, бот-идепкейин көдүрер. Маадырларның омур-хевирин сайгарар, уругларның аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыр; 3.Кижизидикчи: Уругларны эптиг-демниг, найыралдыг чорукка кижизидер. Эжишкилер аразында найыралдың болгаш билчилгениң «көвүрүүн» ханыладыр.

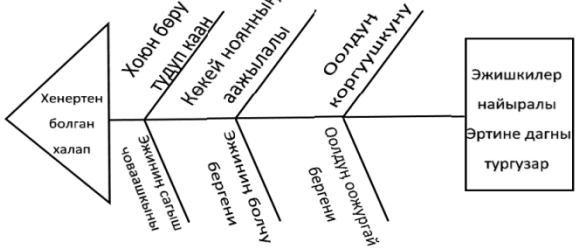
Бүгү талалыг өөредилгениң ажыл-чорудулгазын боттандыраары (БӨА азы УУД)	Планнаттыңан түңнелдери: <i>Бүгү талалыг өөредилге ажыл-чорудулгазы:</i> <i>Кижизиг мөзү-шынарның өөредилге ажыл-чорудулгазы (личностные УУД):</i> өөредилге ажыл-чорудулгазынга эки хамаарылгалыг, сонуургалдыг болурун; мөзүлүг бүдүштү, быжыг турушту, найыралды үнелээр чорукту хевирлээр. <i>Таарыштырылганың өөредилге ажыл-чорудулгазы (регулятивные УУД):</i> өөредилгениң сорулгаларын салып билиринге; бодунуң ажыл-чорудулгазының түңнелин үнелеп билиринге өөренири, бодунуң ажыл-чорудуунга хамаарыштыр башкының болгаш өөрүнүң үнелелин шын хүлээп ап билиринге өөренип алырының аргазын тургузары; <i>Билиглерни шиңгээдириниң өөредилге ажыл-чорудулгазы (познавательные УУД):</i> салдыгган айтырыгның утказын шын медресеп билип, анаа дүүшкен шын харыыны аас-биле тургузуп билири, салдыгган сорулганы шиитпирлээриниң аңгы-аңгы аргалары турар деп чүвеге өөренип алыры; башкының айтырыгларынга харыылап билири; номдан херек медээни тып билири. <i>Харылзажылганың өөредилге ажыл-чорудулгазы (коммуникативные УУД):</i> кижилер-биле харылзажып тургаш, хүндүткелдин дүрүмнерин ажыглап, харылзажып турар кижизинге билдингир кылдыр чугааны шын тургузуп, башкызының болгаш эштериниң айтырыгларынга шын харыылап чанчыктырар.		
Кичээлдин тургузуу, кичээлди чорударының технологиязы. Үргүлчүлелдин	Башкының кылыр ажылы	Өөреникчилерниң кылыр ажылы	Кандыг түңнелдерни чедип ап болурул? (БӨА азы УУД)
<i>I. Кичээлдин эгезин организаастаары. (мотивация к учебной деятельности)</i>	-Уруглар, бөгүн бис төрөөн чогаал кичээлинге чаа тема өөренир бис. Шупту кичээлге эки харыылаар, идепкейлиг ажылдаар силер. Мен силерге бүзүрээр мен, силер шыдаар силер.	Кандыг-бир медээни хүлээп алырынга бодун белеткээр. Башкы-биле мендилежир, башкының кылыр дээн чүүлүн кылыр.	<i>(Чугаа сайзырадырының БӨА)</i> Чугаалажып турар кижизин дыңнап билири, кады күүседири.

II. Целеполагание Кичээлдин темазын, сорулгаларын тодарадырынче угланган ажыл	-Силерге мен ыры дыңнадыйн. Чүү дугайында ыры-дыр, кымнар ырлап турар-дыр? -Уруглар, слайдыже көрүп көрүңерем. Кымнар деп бодаар силер? (Эжишкилер) - Чүге ынчаар бодап тур силер, бодалдарыңарны бадыткаңар? - Үлегер домактарда чедир киирбээн сөстөрнү тываалыңар. - Ынчап кээрге, бөгүн чүнүң дугайында өөренир-дир бис? - Шын-дыр, эжишкилер дугайында. Бис бөгүн Олег Саган-оолдун «Эжишкилер» деп чечен чугаазында найыралды көргүскени» деп теманы өөренир бис. - Кичээлге чүнү билип алыр ужурлуг бис? - Шын-дыр, чогаалды номчуп, сайгарар ужурлуг бис	Уругларның харыылары: - Эжишкилер. Борбаана биле Шенне ырлап турар. - Эжишкилер. - Чүге дизе найыралдыг, эптиг-демниг. -Эжишкилер дугайында өөренир бис. Теманы кыдырааштарга бижиттирер. -Чогаалды номчуур, сайгарар.	(Билип алырының БӨА) Уругларның идепкейлиг чоруу, бот-баикарнып ажылдаары, боду чаа чүүлдерни билип, шиңгээдин алыры (Бот-хуузунуң БӨА) Улус мурнунга чүве чугаалап билири, арны чазыгары (Баикарларының БӨА) Эштерин үнелеп билири, демдек салып билири.
III. Чаа теманың тайылбыры (Актуализация знаний).	Чогаалчы-биле таныжары. - Уруглар, силер чогаалчы Олег Саган-оол-биле таныш силер бе? - Ооң кандыг чогаалдарын номчаан силер? Чогаалчы Олег Карламович Саган-оол 1913 чылдың январь 1-де Чөөн-Хемчик кожууннун Шеми сумузунга төрүттүнген. Ол бирги тыва чогаалчыларның бирээзи. Хөй санныг шүлүктөрнүн автору. Олег Саган-оол шүлүктен өске проза болгаш шиң чогаалдарын бижип чораан. Бис ооң чогаалдарын улуг класстарга	Уруглар боттарының бодап турары-биле харыылаар. Уругларның харыылары Уруглар номнарын ажыдар. Башкыны дыңнап, проекторну эдerti көөр.	(Чугаа сайзырадырының БӨА, баикарлырының БӨА) Кичээлдин темазын, сорулгаларын тодарадып билири

	өөрени бээр бис. Ам чогаалчының «Кежиктиг сылдыс» деп тоожузундан «Эжишкилер» деп эгеде Көкей байга хөлечиктеп ажылдап турган чылгычызы Маадыр биле хой кадарчызы Төмүрнүн шаандакы Тыва үезинде амыдырал-чуртталгазы-биле таныжар бис.	Ном-биле ажыл. Уругларга кезектер аайы-биле номчудар.	
IV. Быжыглаашкын:	- Төмүр деп кымыл? Ол хоюн чүге, канчап алзыпканыл?) - Бөрү оолду чүге товааныл? - Маадыр чүге Төмүрге чедип келгенил? - Маадыр кандыг кижидир? Ону дидим деп канчап билип кагдыңар? -Оон-даа чоок эштерни чүү дээр ийик, тыва дыл-биле харылзаадан кылып, эжишкилер деп сөстүн синонимин тываалыңар? - Синонимнер деп чүнү ынча дээр ийик, уруглар? -Шын-дыр, эр-хейлер! -Маадыр чүге Төмүрге болчу бергенил? -Маадыр Көкей байга канчап Төмүрнү эттетпейн барганыл? - Олар канчап бирээзи дарга, бирээзи тракторист апарганыл? - Шынап-ла, оолдар найыралдыг болгаш байга алдырбайн барганнар. Оолдарның найыралында кандыг шынарлар барыл?	Уругларның харыылары: -Эрттир ойнай бергеш алзыпкан. -Оол боо чок, бичии база болган. -Чүге дize эжи-дир. -Дидим, байдан кортпайн эжинге болчу бээр. -Өңнүктер дээр. -Чоок уткалыг сөстөр. - Чүге дize оон өңнүү. -Бот-боттарынга болчур найыралдыг болгаш -Өөренип алганнар. -Бот-боттарынга дузалажыр, кээргежир, эжинге шынын чугаалаар,	(Бот-хуузунуң БӨА) Бодунуң бодалын шын, тода, долу, дес-дараалаштыр илередип, база бодунуң туружун камгалап билири.

	- Силер клазыңарда найыралдыг силер бе? Эр-хейлер! Кижиги эштери-биле кажан-даа найыралдыг, эптиг-демниг болур херек. - Сээн чоок эжиң кымыл? (бир, ийи хире өөреникчиден айтырар) - Силер орус болгаш өске литературалардан найырал дугайында кандыг чогаалдар өөрөнгөн азы номчаан силер? Орус литература-биле деннелге. Автору: Владимир Галактионович Короленко. «Чер адааның уруглары». Кол маадырлар – Вася, Валек, Маруся. Авазы чок апарган, ачазы муңгаралга алыскан үеде Вася чаа таныштарлыг апаргаш, аажок өөрээн. Амыдыралда олар ийи аңгы чадада-даа турар болза, найыралдажы бээринге ол чүүл шаптык болбаан...Вася Валек-биле сагыш-сеткилин үндүр чугаалажып, Марусяга белектер берип, өөрүп чорза-даа, кезээлерде Марусяның кадыын үрөп турар соок даш ханаларны, өл-шык чер адаан бо-ла бодап, муңгаралга алзы бээр турган...Уругларның найыралы дыка берге шылгалдаларны эртер. Тоожуда кижилерге кээргээчел сеткилди, ёзулуг шынчы найыралды көргүскөн. - Бистиң өөрөнгенивис чогаал биле бо орус чогаалды деңнеп көрүңерем, уруглар?	экини күзээр, шыдамык чорук, хүндүлежири, эптиг хамаарылга ... -Марк Твенниң «Том Сойерниң ужураалдары» Кол маадырлар – Том Сойер биле Гек Финн. Олар аажок найыралдыг, кады ойнаарлар, янзы-бүрү ужураалдарга ынак. -«Эжишкилер» деп чогаалда кол маадырлар Төмүр биле Маадыр бот-боттарынга аажок дузалажыр, найыралдыг, а	
--	--	---	--

		«Чер адааның уруглары» деп чогаалда Вася биле Валек дыка чоок эжишкилер бооп турар. Ынчангаш орус-даа, тыва-даа чогаалдарда ёзулуг шынчы найыралды көргүскөн.	
V. Кадыкшыл минутазы	Найырал, найырал, Ынайывыстан сөзүвүс ол Хүлүмзүрү, хүлүмзүрү! Хүлүмзүрүг читпес болзун! Мага-ботту дадыктырып, Аткаар –ишкээр шимчениили! Бирээ, ийи, үш, бирээ, ийи, үш! Арыннарже көрүшкеш, Ажылывыс уламчылаал!	Уруглар башкызы-биле кады күүседир. Уругларның деңге кылып күүседири.	
VI. .Быжыглаашкын.	Кроссворд тыптырар. 1. «Эжишкилер» деп чечен чугааның автору. 2. Чогаалда кол маадырларның бирээзи. 3. Төмүр чүнү кадарып чорааныл? 4. Чогаалда кайы үени көргүскенил? 5. Хойну чүү тудуп кааныл? 6. Көкей кандыг кижил? 7. Төмүр биле Маадыр кымнарыл? - Чүү деп сөс үнүп келди, уруглар? Найырал, эжишкилер дугайында үлегер домактардан чугаалап көрээлиңерем, уруглар.	Бөлүктер аразында маргыжар, мурнаарын оралдажыр. - Найырал. - Эштигде хөглүг, Эптигде күштүг. -Эки аьдыңны дөшке чыгава,	(Билип алырының БӨА) Бодунуң билир чүүлүн харыылап, тест-биле ажилдап билири.

	Карточкалар-биле ажил. (самбырага) Үлегер домактарны төндүр бижиир. 1.Эки кижээ эш хөй... 2.Эжишкилер найыралы... 3.Эзер чокта шыланчыг... 4.Эштиң эргизи эки...	Эки эжиңни чокка кызава. -Кижэ экизи - найыралда, Аът экизи - мунушта. -Чааскаан чорба, эштиг чор? Чалгаа болба, кезээ чор. -Чүс акшаның орнунга Чүс эштиг бол. - Эки аътка ээ хөй. - Эртине дагны тургузар. - Эш чокта чалгааранчыг. - Эттиң чаазы эки.	
VII. Шинчилел ажил	Шинчилел ажил Фишбоун аргазы-биле шүгүмчүлелдиг боданыышкын сайзырадырынга төлевилел. Япон эртемден Каору Исикаванын фишбоун аргазы-биле уругларның шүгүмчүлелдиг боданыышкынын сайзырадырынга төлевилелди шинчилээр. Балык сөөгүнүң скелединиң бажынга чидиг айтырыгны тургускаш, чылдагааннарын болгаш барымдааларын тодарадып тыптырар. 	Уругларның харыылары: -Чидиг айтырыг – хенертен болган халап. Чылдагааннары: хоюн бөрү тудуп каан; Көкей ноянның кончуттунары, каржы аажылагы; оолдун коргуушкуну. Барымдаалары: эжи Маадырның сагыш човап чедип келгени; эжиниң болчу бергени; оолдун сагыш-сеткилиниң оожургай бергени.	

	Балык сөөгүнүн скелединиң бажыңга чидиг айтырыгны тургускаш, чылдагааннарын болгаш барымдааларын тодарадып тыпканының түңнелинде чидиг айтырыг төлевилел дузазы-биле шиитпирлеттинген.	Түңнелинде чидиг айтырыг шиитпирлеттинген: Эжишкилер найыралы Эртине дагны тургузар.	
VIII .Кичээлдин түңнели.	Айтырыгларга харыыладыр. - Уруглар, бо кичээлде чүнү көрдүвүс? Ында кым деп маадырлар бар-дыр? - Силер сонуургадаңар бе? - Найырал деп чүл? - Силер эштериңер-биле найыралды үнелеп, эдержип билир силер бе?	Уруглар башкының айтырыгларыңа долу, тодаргай харыыларны бээр. - Найырал дээрге эжишкилерниң аразында чоок харылзаазы, эптиг-демниг чорууру.	<i>(Башкарарының БӨА)</i> Кичээлдин ниити түңнелин үндүрүп билири (Чүү кылдынганыл?)
IX. Бажыңга онаалга	Кайы-бирээзин шилип алыр 1.Сонуургаан үзүндүлөргө таарыштыр чурук чуруур; 2.Найырал дугайында үлегер домактар бижип эккээр; 3.Чогаадыг «Эжишкилер найыралы эртине дагны тургузар».	Бажыңга онаалганы кыдырааштарыңа бижиир.	<i>Башкарларының БӨА)</i> Чогаадыкчы ёзу-биле ажилдап билири
X. Рефлексия	«Рефлексиялыг экран» презентациядан көөр. - Теманы эки хандыр билип алдывыс бе? –Кичээлге чүнү кылдывыс? -Сорулгавысты чедип алган-дыр бис бе? Уругларга бодунуң кичээлге харыылааны-биле демдектерни салыр Кичээл төнгөн. Четтирдим, байырлыг, уруглар!	Айтырыгларга шын сеткили-биле харыылаар.	<i>(Чугаа сайзырадырының БӨА)</i> Бодунуң бодалын шын, тода, долу, дес-дараалаштыр аас-биле база бижимел-биле илередип билири.

